

KVINDERÅDETS INDSPIL TIL FORSK2020

Udarbejdet i samarbejde med:

Lektor Stine Tiedeman Faber, Aalborg Universitet
Lektor Nina Javete Kofoed, Århus Universitet
Lektor Charlotte Kroløkke, Syddansk Universitet
Lektor Connie Carøe, Roskilde Universitetscenter
Lektor Dorthe Staunæs, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole DPU
Professor Bente Rosenbeck, Københavns Universitet
Direktør Elisabeth Møller Jensen, KVINFO
Museumsinspektør Merete Ibsen, Kvindemuseet i Danmark
Gry Hongsmark Knudsen, forkvinde, Foreningen for Kønsforskning
Lektor Hilda Rømer Christensen, Koordinationen for Kønsforskning, Københavns Universitet

Randi Iversen, forkvinde, Kvinderådet
Randi Theil, sekretariatsleder, Kvinderådet

september 2011

Indledning

Øget viden om køn er en forudsætning for, at vi kan tackle de samfundsmæssige udfordringer, vi står overfor – nu og i fremtiden. Det har kønsforskningen i national og international sammenhæng gjort stadig mere klart, også når det gælder de udfordringer, som aktuelt gør sig gældende på dansk, europæisk og globalt niveau.

Der er i stigende grad tale om, at identiteter, strategier, ulighed og anerkendelse i en globaliseret verden kommer på dagsordenen – og dermed også spørgsmålet om hvad køn som kategori og udtryk betyder og bevirker i konkrete sammenhænge og problemstillinger. Ligeledes er det en væsentlig indsigt i kønsforskningen, at ligestilling ikke foregår som en fortløbende proces, hvor ligestillingen stadig øges. I stedet er der i samspil med globaliseringen tale om en meget mere ujævn proces, som også er præget af tilbageskridt og nye uligheder.

Dette indspil tager derfor udgangspunkt i, at en øget satsning på køn og ligestilling i Forsk2020 kan bidrage til de overordnede formål om vækst og velfærd i det danske samfund. Det bibringer disse mål nødvendige perspektiver, uddybende forståelser og nuanceringer igennem konkret viden om hvordan kønslige dimensioner krydser centrale problematikker i vor tid, såsom demokrati og kulturmøder, klima og bæredygtighed, menneske og samfund.

I det danske kønsforskningssmiljø eksisterer der i dag en væsentlig ekspertise til at bidrage til løsning af aktuelle forsknings-, samfunds, og ligestillingsspørgsmål. Det følgende indspil har til hensigt at bringe disse potentialer til udfoldelse i forhold til de overordnede og konkrete forskningsmål i Danmark i det næste tiår.

Hvorfor kønsforskning i den strategiske forskning?

Kvinder og mænd har forskellige livsbetingelser og - erfaringer, som influerer på samfundets indretning lokalt, nationalt og globalt. Køn er derfor afgørende for at kunne forstå disse udfordringer og deltage i samfundsdebatten om mulige løsninger. Viden om køn sikrer, at der tages højde for begge køns perspektiver og relationerne imellem dem, således at 'ligestillingssmæssig' bæredygtighed sikres. Samtidig er det en væsentlig pointe, at køn og ligestilling også har relevans indenfor områder, som ofte udelukkende betragtes som 'tekniske' og "kønsneutrale" fx på områder som teknik, klima og bæredygtighed. Kønsforskningen er m.a.o. særdeles anvendelig til at medtænke andre dimensioner og dermed skabe grobund for en mere tværfaglig og innovativ tilgang til fremtidens forskning og samfundsmæssige løsninger og visioner.

I Forsk 2015 grundlaget, som det foreligger i dag, er kønsforskning kun tænkt ind i fire ud af de enogtyve skitserede 'pinde' - i relation til 'Sund livsstil – hvad skaber forandring?' (11), 'Uddannelse, læring og kompetenceudvikling' (15), 'Kulturforståelse under globaliseringen' (20) og 'Livsforløb i forandring' (21) og kun et enkelt sted som primært forskningsområde. Dette finder vi problematisk. For at imødekomme efterlysningen om at kvalificere teksterne fra Forsk 2015 har vi konkret foretaget en *kønsmainstreaming* af de prioriterede forskningsområde. Vi har herigennem vist, hvordan de forskellige områder i FORSK 2020 kan fokuseres yderligere ved at integrere køn og ligestilling på alle niveauer. Dette indebærer, at de forskningsmæssige prioriteringer fremadrettet formår at medtænke kønnede indsigter og spørgsmål baseret på analyser af kvinder og mænds

hverdagsliv og adfærd, deltagelse i uddannelse og på arbejdsmarkedet samt i politiske beslutningsprocesser, mv.

Helt konkret foreslår vi kønsmainstreaming af det kommende prioriteringsgrundlag, Forsk2020 i forlængelse af EU kommissionens praksis, hvor kønsmainstreaming omfatter to dimensioner: 1. *Kvindes deltagelse* og 2. *Kønsdimension*.

Det indebærer et dobbeltperspektiv:

- a. fokus på ligestilling forstået som antallet af mandlige og kvindelige forskere inden for et givet projekt samt forskningsledelse m.v. Dette kræver viden forstået som ligestillingskompetence.
- b. fokus på kønsdimensionen indenfor de enkelte forskningstemaer og analyser af givne områder.

I forlængelse af dette har vi identificeret en række områder i FORSK 2015, hvor en forskningsindsats på sigt kan få afgørende erhvervsmæssig og samfundsmæssige betydning i relation til følgende temaer:

1. **Energi, klima og miljø**
3. **Sundhed og forebyggelse**
4. **Innovation og konkurrenceevne**
5. **Viden og uddannelse**
6. **Mennesker og samfundsindretning**

Samtidig har vi identificeret og uddybet den samfundsrelevante betydning af kønsmainstreaming i relation til temaerne nævnt under mennesker og samfundsindretning, der kort opsummeres nedenfor:

a. Bæredygtig udvikling og transport

Hvordan kan målet om mere et mere bæredygtigt transportsystem knyttes til øget mobilitet og det aldrende samfund? Forskningsbehov i forhold til samspillet mellem transport, lokalisering og arbejdsmarked i forhold til køn og når det gælder ældre kvinder og mænds mobilitet og innovation.

b. Bedre livsrum – rum til liv og vækst. Det senmoderne samfund har både skabt og udfordret de traditionelle grænser mellem fysiske rum og sociale processer. Forskningsbehov i form af tværgående analyser af effekterne af fysisk og psykisk arbejdsmiljø og sammenhængen mellem arbejds- og hverdagslivet, der ofte er bestemt af køn

c. Kulturforståelse under globaliseringen.

Her er der behov for at fokusere mere på de sociale og kulturelle udfordringer af velfærdsstaten som følger af de nye uligheder, som globaliseringen skaber. Særligt forskningsbehov i forhold til nye omsorgsrelationer, arbejdsmigration og nye arbejdsdelinger mellem køn og mellem det globale nord og syd.

c. Livsforløb i forandring

Hvad betyder de særlige forhold, der præger begge køns arbejdsliv og familieliv i det danske samfund i forskellige livsaldre? Forskningsbehov, som dækker køn i ledelse ligeløn, pension, barselsorlov og dilemmaet mellem familie/arbejde? Og spørgsmål om, hvordan social ulighed og fattigdom kan forstås og løses ud fra en kønnet synsvinkel og i forhold til alder og lokalitet.

Her følger forslag til temaer i Forsk 2015 + forslag til nyt tværgående tema: Familien anno 2030

1. Energi, klima og miljø

Menneskets rolle i klimaforandringerne rejser spørgsmål om, hvem der hovedsageligt påvirker klimaet, og hvem klimaforandringerne hovedsageligt påvirker. Ulige fordeling af velfærd og magt er både nogle af årsagerne og effekterne af klimaforandringer og denne fordeling er relateret til køn. Et bredere fokus på klimaforandringernes sociale kontekst vil give mere viden, flere redskaber og ny teknologi og derved kunne skabe flere muligheder for at nå målet om en reduktion af CO₂. I denne relation vil det være hensigtsmæssigt at inddrage køn og ligestilling i perspektiver og løsninger på klimaforandringer. Dette gælder både fordi køn og ligestilling står blandt de grundlæggende værdier i det danske samfund, og fordi forskning har vist, at mænd og kvinder påvirkes og påvirkes forskelligt af klimaet. Kønsforskning kan bidrage med ny og væsentlig viden til feltet 'energi, klima og miljø'.

Både skandinaviske og internationale undersøgelser har vist, at der generelt er en signifikant positiv sammenhæng mellem mangfoldighed og innovation. Dette gælder inden for køn, uddannelse og national baggrund. Undersøgelserne belyser, hvordan manglende ligestilling virker hindrende på økonomisk vækst, og at ligestilling og lige muligheder for kønnene er en forudsætning for en sund økonomi, for social sammenhængskraft og for en bæredygtig klimaindsats. Dette skyldes blandt andet forskelle i tænkemåder og tilgange: Generelt tænker kvinder i højere grad i konsekvenser af produktionen – eksempelvis bæredygtighed – hvor mænd er mere tilbøjelige til at tænke på produktivitet og på produktionen i sig selv.

Forskningsbehov

Der bør være en målsætning om at skabe viden til det politiske, organisatoriske og individuelle niveau, som inddrager et køns- og ligestillingsperspektiv og som undersøger kvinder og mænds generelt forskellige bæredygtighedsprofiler. Der er behov for at forstå forskelle og uligheder mellem kvinder og mænds forbrug og livsstile. Denne viden skal kvalificere indsatser blandt offentlige og private aktører på klima-, miljø- og energi- området. Eksempler på forskning kunne være forskning i produktion og strategier som medtager et kønsperspektiv samt forskning der kan vise hvilke faktorer og bevæggrunde, som bidrager til forbrugernes bevidsthed, adfærd og positive tiltag med hensyn til bæredygtig adfærd.

3. Sundhed og forebyggelse

Det er nødvendigt at køn og kønsforskelle tænkes ind på alle områder inden for sundhedssystemet. Det nytter fx ikke, at medicin fortsat oftest og i nogle tilfælde udelukkende afprøves på handyr og senere mænd, når det også skal bruges til kvinder. Det samme gælder den øvrige medicinske forskning og behandling, hvor der stadig tænkes kønsstereotypt. Selv om kvinder fx oftest får osteoporose (knogleskørhed) er der også mange mænd, der rammes af denne lidelse. Mænd får også brystkræft, blot for at bruge nogle iøjnefaldende eksempler. På samme måde er der problemer i forhold til etniske forskelle, som på samme måde skal medinddrages i forskning, forebyggelse og behandling. Der er også iøjnefaldende problemer i forhold til køn og den socialmedicinske forebyggelse. Og her er der mange huller i evidensen af, hvad forebyggelsen faktisk fører til, fx ved vi, at piger og drenge gennemgår en meget forskellig socialisering, og dette kan have sygdomsfremkaldende konsekvenser for begge køn. De usikre piger udvikler, når de udsættes for belastninger, spiseforstyrrelser, cutting og er lette ofre for vold i parforholdet. De usikre drenge er

ofte urolige med dårlig koncentrationsevne. De har svært ved at skabe tætte forbindelser og ender ofte i grupper med en rå tone, misbrug af anabolske steroider, og får oftere end pigerne en voldelig og kriminel løbebane. Der er nogle tiltag i gang for at forebygge disse forhold, men der mangler ikke mindst sammenlignelige undersøgelser af interventionerne, så man for alvor ved, hvilke typer af intervention, der gør de unge stærkere og mere selvstændige.

Et andet eksempel på et område inden for sundhed og forebyggelse, hvor det er vigtigt at medtænke kønsdimensionen, drejer sig om forebyggelse under svangerskabet. For at fostret ikke rammes af moderens stress, således at fostervæksten forringes, sygemeldes kvinder ofte. Men samtidig er arbejdet en stor del af kvinders sociale liv og de bliver ofte ensomme. Er det andre former for aflastning, der skal til end sygemelding? Igen handles der på måder, hvor der ikke er evidens for hvad, der er bedst for kvinderne (og dermed barnet).

Forskningsbehov

Det er nødvendigt af hensyn til befolkningens sundhed, at stille krav om, at kønsperspektivet inddrages i den sundhedsvidenskabelige og de dertil knyttede forskningsområder. Dette kan bl.a. ske ved, ligesom i USA, kun at tildele offentlige midler, hvis dette er tilfældet. Desuden vil det være relevant at analyserne ikke bare registrerer køn, men at kønsteoriene/forskellene bruges i analyserne, ligesom det skal påpeges hvordan effekten af disse skal bruges i praksis. Forskning i en sådan konsekvens i forhold til både forebyggelse og behandling ville i sig selv give uvurderlig viden til en målrettet forbedring af sundheds og forebyggelsesindsatsen.

4. Innovation og konkurrenceevne.

Danmark udmærker sig ikke alene ved at være blandt verdens rigeste og mest konkurrencedygtige samfund, det er også et af de lande i verden der har flest kvinder på arbejdsmarkedet. Men hvad er det, der gør den danske økonomi konkurrencedygtig, og hvordan kan konkurrenceevnen, som er grundlag for både velstand og velfærd, fremtidssikres? Når man stiller dette spørgsmål, kommer man ikke udenom at medtænke den betydning mange kvinder på arbejdsmarkedet kan have for at gøre en økonomi konkurrencedygtig og man kommer heller ikke uden om at diskutere 'de forudsætninger, rammebetingelser og muligheder', det giver at mange kvinder har lyst til og mulighed for at arbejde udenfor hjemmet. Det kan ikke udelukkes at netop andelen af kvinder på arbejdsmarkedet spiller en meget stor rolle for konkurrenceevnen og innovationen, men der mangler forskning, der endeligt kan dokumentere dette.

Samme problematik kan nævnes i forhold til innovation, der defineres som "at omsætte viden og ideer til forretning". I Danmark er der mange kvindelige iværksættere og vi ved også fra allerede eksisterende forskning (fx UPGEM-rapporterne) at kvinder ofte vælger at satse på andre udviklingsområder end deres mandlige kolleger. I forhold til globaliseringen kunne et fokus på netop kvindelige iværksætteres potentialer derfor give Danmark en konkurrencefordel. En god innovationsevne er ikke bare vigtig men synes også at være knyttet til kønnede erfaringer – og her er der plads til forbedringer. En strategisk forskningsindsats kunne således bl.a. satse på at fremme de kvindelige erhvervsledere, iværksættere og medarbejders muligheder for at komme igennem med deres ideer.

Forskningsbehov

Forskningsbehovet retter sig bredt mod at fremme viden om, hvordan kvinders innovation kan adskille sig fra mandlige kollegers (ikke som absolutter og som biologisk funderet, men som erfaringsbaseret innovationspotentiale). Dette fokus kunne "lede til udvikling og styrkelse af

grundlaget for at føre innovationspolitik, og til at uddannelsessystemet rustes bedre til at understøtte og fremme innovativ adfærd blandt fremtidens medarbejdere". Det fremhæves i FORSK15, at forskningen også kan omfatte medarbejderdrevet innovation - et begreb, der udfordrer, at det traditionelt har været særlige grupper af medarbejdere, som fx ingeniører og civiløkonomer, der har arbejdet systematisk med at skabe innovation. Denne gruppe består primært af mandlige 'innovatører' med særlige erfaringer, knyttet til det at være både civilingeniør/fysiker og mand. Når man som FORSK15 påtænker at inddrage "langt bredere medarbejdergrupper, som fx faglærte og sygeplejersker" så inddrager man automatisk også flere kvinder – og der er behov for mere viden om, hvorledes det forandrer opfattelser af hvad der er gavnlige innovationer.

Desuden er det væsentligt at sætte fokus på kønnets indvirken på alle de faktorer, der fremhæves som relevante for konkurrenceevnen (historiske, strukturelle, kulturelle, politiske, sociale, geografiske, økonomiske, organisatoriske og lovgivningsmæssige forhold samt finansiering, organisering, medarbejderkultur og ledelsesstruktur) samt alle de temaer som nævnes i FORSK 2015: muligheder og trusler fra globale tendenser, globaliserede konkurrenceforhold, regulering og arbejdsmarkeder, iværksættervirksomheders vilkår og nationaløkonomiske betydning, internationale konkurrencemæssige fordele og ulemper og nationale rammebetingelser samt globale og nationale økonomiske strukturer, finansielle systemer og aktører, herunder ejerskabs- og kapitalstrukturers betydning for virksomheders udviklingsmuligheder.

5. Viden og uddannelse

Under dette tema nævner baggrundsmaterialet ikke bare, at kløften mellem talentgruppen og resten af befolkningen øges, men også hvordan kønsforskelle sætter sig igennem. Flere drenge end piger får ingen anden uddannelse end folkeskolen. I det danske uddannelsessystem er der markante forskelle mellem kønnene. Kvinder har svært ved at komme til tops i forskerverdenen, drengene halter bagud, når det drejer sig om at få en uddannelse. Fremtidens mænd i 2030 beskrives som "ufaglærte udkantsdanskere" (Analyse af udviklingstendenser 2011:66). Undertemaer i OECD Horisontscanningen tematiserer Kønnede uddannelse og Mænds problemer (2007:33, s 33 og 37, s 45), og her redegøres klart for kønsforskelle.

I Helge Sanders tid som minister blev der udsendt flere pressemeddelelser under Ugens tal, hvor ligestillingsproblemerne i uddannelsessystemet blev trukket frem. Disse temaer viser, hvor nogle af problemerne ligger:

"Skæv rekruttering af forskere til universiteterne" (Ugens tal 26.03.2009). På trods af at kvinderne udgør flertallet af studerende på landets universiteter, tipper kønsbalancen over til mændenes fordel, når man ser på de færdiguddannede forskere. Og dominansen øges blandt ansatte forskere.

"Mænd halter bagefter på uddannelserne" (Ugens tal 10.06.2009). I gruppen af unge, som har taget en gymnasial eksamen, men ikke er gået i gang med en videregående uddannelse, er andelen af mænd størst. Det har vist sig, at flere mænd end kvinder endnu ikke var gået i gang med en videregående uddannelse fire år efter den adgangsgivende eksamen (2005-2009). Ét år efter afsluttet gymnasial eksamen havde 61 % af kvinderne og 68 % af mændene ikke påbegyndt en uddannelse. Selv efter fire eksamensår var forskellen mellem mænd og kvinder på ca. 7 procent-point.

"Kvinder falder fra under ph.d.- studiet". (Ugens tal 22.10. 2009).

Det ser ud som om kvinder falder fra både inden og under ph.d.-studiet. Det er stadig et paradoks, at kvinder er i overtal på kandidatuddannelserne, mens de klart er i mindretal som forskere. Kvinderne

var i overtal med 55 procent blandt de fuldførte kandidater, men kun 47 % af de nystartede ph.d.-studerende var kvinder. Fem år efter at kvinderne var gået i gang med en ph.d.-uddannelse, har 58 % af dem opnået en ph.d.-grad, mens det er 69 % af mændene.

Forskningsbehov

Der er behov for at forske i, hvilke barrierer der er for kvinder og mænd i uddannelsessystemet på alle niveauer og hvilke mekanismer til opretholdelse af de kønsopdelte fagligheder, der er virksomme og at se det i relation til andre kategorier som etnicitet, lokalitet og social baggrund.

6. Mennesker og samfundsindretning

a. Bæredygtig udvikling og transport

Transport og mobilitet er af afgørende betydning for samfundets sammenhængskraft, men transport er samtidig en af de største producenter af drivhusgasser, og transportfremskrivninger viser, at energiforbrugende former for transport vil fortsætte med at stige. Forskning har vist, at der er betydelige kønsforskelle på transportområdet og at kønsforskelle i transport og mobilitet vil opretholdes. Mænd rejser generelt længere end kvinder, og er mere tilbøjelige til at tage bilen, hvorimod kvinder er mere tilbøjelige til at benytte offentlig transport. Der er ligeledes forskelle i mænd og kvinders rejsemønstre og disse forskelle vil oftest opretholdes og forstærkes i alderdommen. Kvinder rejser og tænker traditionelt mere bæredygtigt, men der er også tegn på, at unge kvinder er ved at overtage mænds transportvaner, hvilket vil medføre øget privatbilisme og udfordre målsætninger om reducere af drivhusgasser. Også i forbindelse med trafikikkerhed findes kønnede forskelle. Mænd er i højere grad involverede i trafikulykker, hvor kvinder oftere føler sig utrygge, når de rejser alene. Kønsforskelle er en central del af transport og bør indgå i fremtidige indsatser på transportområdet i Danmark.

Forskningsbehov

Der er behov for forskning, der forbinder centrale politiske målsætninger om øget mobilitet og ligestilling mellem køn med et mere bæredygtigt transportsystem og innovation. Med andre ord er der brug for viden om de kønsspecifikke effekter af aktuelle strategier i forbindelse med bæredygtig transport. Det kræver mere forskning i kønsforskelle i mobilitet og disses betydning for bæredygtig mobilitet. Eksempler på forskningsrelevante problemstillinger kan være samspillet mellem transport, lokalisering og arbejdsmarked differentieret på køn, ældre kvinder og mænds mobilitet og innovation, kønsforskelle i adfærd og muligheder for trafikikkerhed og for nye infrastrukturer, der tilgodeser tilgængelig og bæredygtig transport for alle.

b. Bedre livsrum – rum til liv og vækst

Globalisering og økonomisk vækst har skabt radikale forandringer for befolkningen i Danmarks vækstcentre og i udkantsområder, som udfordrer de klassiske modsætninger mellem 'center og periferi'. Øget urbanisering, mobilitet og migration fra Syd til Nord, Øst til Vest, på tværs af Europa og inden for nationalstaternes grænser har skabt nye dynamikker mellem 'det lokale og det globale'. Behovet for at tiltrække udenlandsk arbejdskraft betyder bl.a., at der ansættes flere kvinder (med høj og lav uddannelse) i private såvel som offentlige virksomheder; at der bliver flere medrejsende ægtefæller af begge køn; at der bliver flere ægteskaber med blandet nationalitet, da danskere stifter familie 'over grænserne' og ofte vender tilbage med deres ægtefæller. Øget migration har bidraget til at skabe øget diversitet og hybrididentiteter, der udfordrer den nationale identitet, demokratiske værdier og rettigheder knyttet til statsborgerskab. Denne udvikling har skabt udfordringer ift. øget

social ulighed i Danmark, marginalisering af sociale grupper, ghettoisering i storbyerne, fattigdom i børnefamilier og affolkning og tab af arbejdspladser i de såkaldte 'udkantsområder'. Det har rejst spørgsmål om kulturel og religiøs diversitet, kønsligestilling, forholdet mellem arbejdsliv og hverdagsliv og sat integrering af flygtninge samt modtagelse og fastholdelse af udenlandske arbejdstagere og deres familier på den politiske dagsorden.

Forskningsbehov

Globaliseringsprocesserne har udfordret de traditionelle faggrænser og har skabt behov for tværgående analyser af effekterne for arbejds- og hverdagslivet. Det har bl.a. skabt et behov for større viden om globaliseringens gennemslag i Danmark set fra et kønsperspektiv. I en tid hvor international rekruttering og import af kvalificeret udenlandsk arbejdskraft spiller en afgørende rolle for det fremtidige danske arbejdsmarked kan et dobbelt globaliserings- og kønsblik bidrage til ny viden om den øgede diversitet, mobilitets- og migrationsproblemer og -potentialer i forhold til individer samt sociale og kulturelle gruppers samlede arbejds- og hverdagsliv, om migrantarbejdere, deres børn og forældre i forskellige lokalområder og om 'best practice' i forhold de nationalpolitiske strategier.

c. Kulturforståelse under globaliseringen.

På den ene side er der i dag større kønslighed i det danske samfund end nogensinde, idet kvinder i stigende grad dominerer i uddannelsessektoren og i den offentlige sektor. Samtidig peger udviklingen i retning af at den øgede lighed mellem kønnene også medfører en øget differentiering og en øget ulighed kvinder imellem og mænd imellem, når man sammenholder dette med uddannelsesniveau, etnisk tilhørsforhold og alder. Som følge af globaliseringen og de nye, neoliberale markedsbetingelser er kvinder blevet særligt efterspurgt som arbejdskraft. Samtidig stilles de nationale velfærdsstater over for nye udfordringer.

De varegjorte omsorgsydelser i transnational kontekst giver anledning til nye problemstillinger såvel i omsorgsmodtagerlande (i de fleste tilfælde lande i det globale Nord) som i omsorgsgiverlande. Danske undersøgelser har hidtil beskæftiget sig mest med denne type problemer set i de danske modtagerfamiliers kontekst. Her sættes fokus på livsvilkår for de transnationale familier (hvor der indgår migranter) og for andre familier, hvis medlemmer ikke kan yde den fornødne omsorg til børn, ældre eller syge på grund af arbejde i udlandet. Her må andre løsninger findes enten i form af ydelser fra den formelle eller uformelle sektor. Som især debatten om au pairs i Danmark har illustreret, rummer denne situation en række mere specifikke sociale og kulturelle udfordringer i form af sprogbarrierer, diskrimination, segregation, konflikter og i ekstreme tilfælde vold. Den rummer også en specifik problematik angående køn, fordi omsorg indgår i status- og magtkampe mellem kvinder og mænd, både i den private sfære i familierne og i den formelle sektor, hvor kampen foregår via reguleringen af arbejdsmarkedet, og det vil i Danmark generelt sige i trepartsforhandlinger mellem arbejdsgivere, arbejdstagere og staten.

Forskningsbehov

Som det fremgår ovenfor, er der behov for viden om, hvilke konsekvenser globaliseringen har for sociale relationer som sådan, og hvad de betyder for såvel kvinder som mænd. Vi behøver analyser af de nye arbejds- og magtrelationer mellem de migrerende omsorgsarbejdere og de nationale velfærdsstater ligesom vi behøver viden om, hvordan fordeling af omsorgsforpligtelser spiller sammen med ulighedsstrukturer – både i form af ulighed mellem kønnene, klasse (mellem rig og fattig), mellem det globale Syd og Nord. Der er ydermere behov for viden om hvordan racialisering og andre kønnede stereotyper former uligheds- og statusstrukturer, der gør sig gældende både i den formelle og uformelle omsorgssektor – både i form af ressourcer, organisering og fordeling på køn,

ligesom vi behøver viden om den danske stat som aktør på det globale marked for omsorgsydelser i forhold til den konkrete arbejdsmigration, segmentering af arbejdsmarkedet og forholdene i migranternes afsenderlande. I sammenhæng med dette er det nødvendigt også at få belyst, hvordan forskellige omsorgsforestillinger og idealer påvirker hinanden, når migranter indtræder i nye kontekster.

d. Livsløb i forandring

De seneste årtiers samfundsmæssige forandringer har bl.a. manifesteret sig i form af vidtrækkende skift i traditionelle overbevisninger om kønsroller, seksualitet, magtdynamikker, familiestrukturer, boformer, arbejdsliv, uddannelse og mulige livsforløb. Uanset om du er barn, ung, voksen eller gammel er hverdagen i dag præget af en stigende kompleksitet og mangfoldighed. På den ene side bliver flere og flere yngre kvinder bedre uddannede og får attraktive jobs, på den anden side sker der en marginalisering af mange kvinder, især lavtuddannede kvinder, ældre kvinder og kvinder med anden etnisk baggrund end dansk. Samtidig er der ligeledes sket en marginalisering af mænd. Også her spiller uddannelsesniveau, alder og etnicitet en vigtig rolle. Selvom der fortsat er flest mænd at finde i samfundets top, er der flere og flere specifikke ulighedsspørgsmål, som knytter sig til drenge/mænd; både i forhold til manglende uddannelse, kulturel afstandtagen og social udstødelse, men også når det gælder helbred og forventet levetid.

Forskningsbehov

Det danske uddannelsessystem og arbejdsmarked er præget af markante forskelle mellem kønnene, både ift. uddannelsesniveaut og ift. de uddannelser og det arbejde, som mænd og kvinder vælger. Der er behov for mere viden om de særlige forhold, der præger begge køns arbejdsliv – f.eks. i forhold til diskussioner om ledelsesposter, ligeløn, pension, barselsorlov og dilemmaet mellem familie/arbejde. Et særligt forskningsbehov retter sig mod social ulighed, fattigdom og mod dem, der er beskæftiget på samfundets bund eller står helt uden for arbejdsmarkedet. I Danmark er den uddannelsesmæssige mobilitet fortsat lav, hvorfor der er behov for større viden om, hvordan vi kan bekæmpe den negative sociale arv.

Tværgående Tema: Familien anno 2030.

Nye familieformer handler om, hvordan den traditionelle familie udfordres af en række nye familieformer. De problemer og udfordringer inden for familien, som nævnes i 2007 i *OECD Horisontscanning* er ikke blevet mindre i 2011. Den samfundsmæssige udvikling udfordrer familiens rolle og dens værdier og normer. Samfundet står over for en række udfordringer, som vil være relevante at fokusere på i fremtiden. Udfordringerne centrerer sig ikke mindst om sammenholdet i familien, omsorgen for syge og ældre, balancen mellem arbejdsliv/uddannelse og familieliv samt børnepasning og behovet for billigere boliger (*Analyse af udviklingstendenser. Rapport fra Oxford Research 2011:80*).

Nye familieformer dukker op som følge af højere skilsmisserater, flere enlige forældre, højere uddannelsesniveauer og et stigende antal ældre familiemedlemmer, som kræver omsorg og pleje. Vi ser i disse år også en ændring af forældrerollen, herunder mænds forhold til børn og af bedsteforældrenes rolle. Nye muligheder for kunstig befrugtning, designerbørn, herunder befrugtningsteknologier, udvælgesscreeninger såvel som nye former for adoption ændrer også familiesammensætningen. Danmark er f.eks. hjemsted for den største sædbank i verden. Den danske familie er under forandring og har været det længe, med enlige forældre, homoseksuelle par,

nye former for adoption, ny familiesammensætning og nye familiestrukturer som følge af indvandring og demografiske ændringer. Vi bliver færre og hvilke barrierer er der for at føde flere børn? spørges der i rapporten. Hvordan kan det danske samfund gøres mere børne- og familievenligt?

I baggrundmaterialet til Forsk 2020 (7.2.4) gives et signalement af familien, som står over for en række udfordringer, som det vil være relevant at fokusere på i fremtiden (2011: 80) såsom balancen mellem arbejdsliv og familieliv og fattigdom i børnefamilier. Endvidere nævnes det i rapporten (86), at nye familieformer og det længerevarende behov for omsorg af ældre familiemedlemmer har betydning for området *Innovation og konkurrenceevne* (2011:86). Rapporten spørger også om hvilke konsekvenser de nye familieformer har på lang sigt set i forhold til sociale relationer, uddannelse, arbejde etc. (2011: 80f).

Aldringen og den nye alderdom står centralt i baggrundsmaterialet. Færre mennesker og den demografiske udvikling har som følge mange ældre og færre børn. Og hvordan kommer den nye alderdom til at se ud? *Analyse af udviklingstendenser. Rapport fra Oxford Research*, 2011 nævner, at aldring vil få konsekvenser både for området *Sundhed og forebyggelse* og *Mennesker og samfundsindretning* (2011: 9) Det nævnes her, at aldringstendenser har konsekvenser for familien, der i stigende grad vil skulle drage omsorg for syge og ældre, hvilket vurderes at kunne få betydning for kvindernes karrierer.

Aldring og længerevarende behov for omsorg af ældre og syge familiemedlemmer er kun et af de problemer som samfundet og familien stilles over for. Belastede familier (arbejdsløshed, psykisk sygdom, stof-eller alkohol problemer eller vold) skal også nævnes. Vold i familien: mod børn og kvinder er kommet i fokus i de senere år. Vold i hjemmet er fortsat et stort problem i Danmark og det vil, som *OECD's Horisontscanning* fremhæver, være en udfordring at få brudt tavsheden og konfronteret problemet og udvikle bekæmpelsesstrategier under hensyntagen til etniske forskelle.

Forskningsbehov

De nye familie- og slægtskabsformer byder på nye udfordringer med hensyn til praktisk organisering, lovgivning, rettigheder og pligter m.m.

Der er behov for en øget forståelse af disse nye familie- og slægtskabsformer og de udfordringer, som disse står over for. Er de eksisterende lovgivninger og sociale tilbud tilstrækkelige til at favne de nye familieformer? Hvordan sikrer vi, at disse modsvarer de behov, som stilles fra slægtskabsrelationer i stadig udvikling? Hvordan afvejes henholdsvis børns tarv og forældres rettigheder i familier med donorforældre eller i forhold til skilsmisser i børnefamilier? Hvordan bør biologiske og sociale slægtskaber tilgodeses i forhold til hinanden i transnationale adoptioner? Hvordan spiller køn og etnicitet aktuelt ind på fordelingen af sådanne rettigheder, og hvordan bør de spille ind? Der er ligeledes behov for en øget forståelse af kønslige og seksuelle medborgerskaber. Hvordan sikres menneskerettigheder lokalt og internationalt for homo- og transseksuelle familieformer? Det er i denne sammenhæng også vigtigt at belyse, hvilke konsekvenser skiftet i den beskæftigelsesmæssige struktur og kvinders øgede autonomi har for mænd fx i forhold til familiedannelsesprocesser